

děl dosáhly v posledních letech dříve nikdy nevidaných astronomických čísel. Spěváčkův tlustopis o Karlu IV. vyšel ve stotisícovém nákladu, Janáčkův Rudolf II. v šedesátitisícovém atd. Důvod je podobný historické konjunktuře známé z doby protektorátní: je to kompenzace odporu vůči oficiální historické produkci, únik před ní a akt opozice vůči ní. Ale i to vzbuzuje pochyby. V žádném údobí naší historiografie nebylo v tak krátké době publikováno tolik knih o českých panovnících, knih dobrých i horších, až po výtahy z populární západní literatury typu *Osudů trůnu habsburského* apod. Ne že by značná část této produkce byla bez hodnoty a užítku, ale vznáší se nad ní stín komercializace, levné konjunktury a parazitní povrchnosti: obraz dějin viděný přednostně z oslnivých výšin dávných veličin je přinejmenším jednostranný, i tato opoziční reakce je poznamenaná a zavádějící – velké a podstatné společenské a duchovní pohyby a složité existenční problémy tu často přicházejí hodně zkrátka.

Myslím, že právě mezi mořem otupělé lhostejnosti a záplavou hektického zájmu o vnějšně nejatraktivnější děje minulosti je důležitý prostor, velká šance a naléhavá nutnost vážné, hluboké, kritické a pronikavé duchovní iniciativy, která by udávala směr ke skutečnému historickému myšlení, k tomu, co tvoří jeho nejpravější smysl a cíl – vidět se bez pověr, iluzí, pozláték i sebehan takovými, jací jsme byli a jak jsme připraveni na cestu dál. Ne vnější příležitost atraktivních výročí, nýbrž tato niterná potřeba a starost, vytrysklá z hloubi duše, srdce a vědeckého svědomí, vedla nás historiky k tomuto podnětu, k diskusi o pojetí, smyslu, filosofii a problémech našich dějin – a nejen jich; že nemohou být zkoumány jen v úzkém našem českém rámci je aspoň mezi odborníky dávno bez diskuse. Není to staromilství, prožíváme-li bolestně ohrožení našich dějin, které patří k nejcennějším statkům národa, zděděným od předků stejně jako krajina a stejně ohrožené životní prostředí. Jakkoli jsme si vědomi své profesionální odpovědnosti za jeho tak říkajíc správu, nejsou dějiny a především jejich nejobecnější hodnoty, mezi něž patří i jejich pojetí, jen odbornou záležitostí historické obce, ale v pravém a nejlepším slova smyslu věcí veřejnou. Tím nechceme nic odvolat z našich stížností na to, že kdekdo do dějin mluví, nevěda o čem. To je oprávněné, pokud jde o události a děje, k jejichž rekonstrukci je třeba odborné kvalifikace, ale velké a obecné otázky dějin pouhou odbornou kompetencí historika přesahují. S vírou v její vážnost a obeznalost obracíme se proto na kulturní veřejnost jako celek: mluvejte o dějinách a mluvejte do dějin, jsou součástí kultury národa, a tudíž věcí veškeré kulturní obce – nostra et vestra res agitur.

IVAN SVITÁK

SMYSL DĚJIN

I. Smysl českých dějin

Osudový stereotyp

Otázka smyslu českých dějin byla důležitým problémem pro Františka Palackého, T. G. Masaryka, J. Pekaře a Z. Nejedlého, protože svými odpověďmi zdůvodňovali vlastní politický program: národní, liberální, křesťanský a komunistický. Vážíme si jejich filosofii naší národní existence, ale také samy tyto teorie musíme vidět jako historický produkt, tedy jako dějinně podmíněné myšlenky. Můžeme v nich nalézt inspiraci, ale měli bychom si uvědomit, že metafyzika je zbytečná, jakmile víme, že není české matematiky nebo slovenské biologie, že jsou jen jedinci, kteří vyvíjeli tyto obory bez ohledu na národy, k nimž patřili. Jsou-li jen dějiny matematiky v Čechách, nikoli česká matematika, existuje vůbec filosofie českých dějin? A může existovat? A existuje-li, je to vědecká disciplína? Na rozdíl od přírodních věd jsou společenské vědy vystaveny nevědeckým názorům a předsudkům, povyšovaným na filosofie, což je ten hlavní důvod, proč filosof musí být bezohledným k iluzím vlastního národa. Proto musíme přistoupit kriticky k samé otázce „smyslu českých dějin“ a snažit se ukázat, že ideologická kamufláž politiky „filosofii“ je nepotřebná, jestliže nové pojetí historie a české dějiny samy překračují horizonty, jež v minulosti nebyly předmětem úvahy ani těch nejlepších českých mozků. Cožpak vůbec můžeme nalézt odpovědi v Palackém nebo v Marxovi, kteří zemřeli před vynálezem automobilu, v Masarykovi nebo v Pekařovi, kteří nepoznali atomové bomby jako prostředek politiky? Myslím, že ne, a považují tedy českou filosofii dějin pouze za starou, romantickou německou filosofii dějin, napsanou českým jazykem tak, aby sloužila falešnému vědomí malého národa, který byl jen zřídka subjektem svých dějin, ale byl téměř vždy objektem moci, většinou cizí. Hrdí národní vůdci psali dějiny tak, aby čtenáři chápali, že jsme sice prohráli na Bílé hoře, ale že jsme porazili křižáky u Domažlic, bez ohledu na fakt, že Bílá hora znamenala ztrátu nezávislosti na tři staletí, zatímco vítězství u Domažlic zajistilo nezávislost na tři desetiletí. Není žádné filosofie českých dějin, jsou „filosofie“ vytvořené k aprior-

nímu cíli promítat falešné vědomí, to jest dobově podmíněné politické programy, na národ a mocenské elity, které chtějí zachovat mýty a národní iluze a vydávat je za konečné pravdy o osudu národa. Každé národní vědomí je falešné vědomí bez ohledu na barvu praporu a první povinností intelektuála je nesdílet iluze skupiny, třídy či národa, do něhož se narodil.

Co se děje v dějinách? Totéž, co se děje v politice, protože dějiny jsou jenom zmrzlou politikou minulosti a současná politika tvoří budoucí dějiny, jejichž podstatné aspekty – například ekologické – nejsou mnohdy ani zpozorovány, podobně jako nebyly chápány ekonomické, technologické vlivy v minulosti. Chápat historický pohyb, trend událostí, znamená zvýšit naději na úspěch v praktické politice a žádný dalekosáhlý národní program nemůže být formulován, aniž bychom v novém hledisku neosvětlili minulost. Učinit právě to znamená však zabývat se třemi základními otázkami: 1. zda dějiny jsou poznatelné, 2. jestliže jsou, pak zda jsou lidským produktem a jsou-li jím, 3. co se děje v samých dějinách. Právě tyto otázky vytvořily jak ony čtyři základní filosofie českých dějin, tak řadu filosofii světových dějin, jež se od sebe liší ještě více než pojetí našich národních osudů, ačkoli jak české, tak světové dějiny jsou založeny na téže historické evidenci, na těchže faktech. Skryté filosofické domněnky vytvářejí nejistý základ pro pokusy o nalezení konečné pravdy o smyslu dějin a o účelu lidstva na této planetě. Sama možnost existence filosofie dějin závisí na otázce, zda lidé mohou dějiny poznat, zda se minulé vztahy otevírají našemu chápání, nebo zda logika událostí je skryta, protože prozřetelnost nebo nepoznané zákonitosti překračují naše chápání událostí samých. Jestliže filosof chápe dějiny jako poznatelné – což je nesnadné, věří-li v Boha, protože musí vznést nárok na chápání božích úmyslů –, pak druhá otázka se stává ještě složitější, protože se musíme ptát, zda dějiny, chápané jako lidský produkt, jsou výsledkem idejí, kultur, velkých osobností, lidské povahy, národů, ras a tříd, strukturálních změn, institucí, ekonomických vztahů, anebo kombinací těchto určujících faktorů. České dějiny pojaté jako životy vůdců – od praotce Čecha ke Gustávu Husákovi – se velice liší od těchže dějin pojatých jako sled speciálně ekonomických struktur, protože v prvním případě tvoří dějiny jedinec a v druhém anonymní síly výrobních sil a vztahů. Avšak teprve ta třetí otázka je opravdu nejhorší, protože ať zodpovíme předchozí problém jakkoli, musíme čelit závěrečné hádance, zda totiž v dějinách vůbec existuje změna, zda se dějiny opakují nebo zda existuje jakýsi stereotyp opakování. Zde číhá lest dějin: odmítneme-li myšlenku opakování – jež se může nazývat prozřetelnost, rytmus, vzor (patron) nebo zákonitost –, pak žádná filosofie dějin není možná. Jestliže se dějiny neopakují, jsme svobodni je vytvářet.

Znalost dějin zdánlivě vylučuje potřebu filosofických úvah o minulosti, ale i když odmítneme všechny spekulace o národní minulosti jako soubor omylů, přece empirická evidence poukazuje na jakýsi opakující se stereotyp, na cyklus událostí, na jakousi skrytou zákonitost ovládající naše dějiny. A tak jsme vrženi zpět k základní filosofické otázce právě poté, co jsme ji zdařile zavrhlí, protože právě ta empirie události, sama zkušenost dějin, si žádá hlubší vysvětlení. Jaký to paradox – filosofii dějin potřebujeme právě po důkazu, že filosofie dějin je zbytečná. A znovu si tedy musíme zvolit nějaké základní odpovědi věřice s prorokem, že není nic nového pod sluncem, nebo s Aureliem Augustinem, že dějiny začínají spasitelem Kristem. Nebo přijmeme myšlenku jakéhosi vzoru, stereotypu (pattern), jenž je vetkán v kulturách a národech, jak o tom píše Herodot, Polybios a Tacitus. Anebo sdílíme názor osvícenců, že dějiny směřují vpřed a jsou tedy pokrokem člověka a jeho svobody, anebo vidíme v dějinách sled sociálně ekonomických struktur, jak se domníval Marx, nebo sled biologických či kulturních rytmtů, jak o tom psali Osvald Spengler a Arnold Toynbee. Konečně můžeme chápat dějiny s Maxem Schelerem jako jeviště vývoje lidských typů nebo s Teilhardem de Chardinem jako účast člověka v kosmickém směřování k bodu Omega. Máme tedy na vybranou ne jenom čtyři východiska k našim národním dějinám, ale hned řadu dalších, a chápeme-li vývoj národa v mezích Hegelovy triády, pak bude naše národní minulost vyhlížet jistě podstatně jinak, než když dějiny pojmem jako sled sociálně ekonomických struktur, vrcholících byrokratickou diktaturou s režimem koncentračních táborů. S jiným souborem apriorních předpokladů lze dokazovat, že lidstvo se zvrhlo hned poté, co jsme slezli ze stromů, jak po Rousseauovi opakují hipízové, a můžeme opravdu pochybovat o pokroku v ekologicky zamořeném prostředí, kde lze sotva dýchat, a v totalitním státu, kde myšlení je zločinem. Nabízí-li filosofie dějin takové množství interpretací pro naši národní minulost – a nezapomeňme, také pro současná politická rozhodnutí –, neměli bychom připustit, že kombinace alternativ vytváří nekonečně mnoho „smyslů“ českých dějin? Co se však zdá být nesporné po všech těchto hádankách, je fakt, že české dějiny mají jakýsi směr – ať je to pokrok nebo úpadek – a že v cyklech politických událostí můžeme rozeznat jakýsi opakující se stereotyp.

Tento stereotyp existuje v každé národní historii a může být objasňován poukazy na geografické prostředí, národní povahu, klima, duchovní vlivy nebo výživu. V našem případě se můžeme pít o tom, zda pohraniční hory uchránily naši národní identitu západních Slovanů, zda vysoká spotřeba piva ohrožuje naši národní budoucnost, zda naše holubičí povaha láká agresory a zda česká senzibilita je výsledkem ruské mlhy, která sestupuje pravi-

delně na naši francouzskou impulzivnost, jak o tom krásně psal básník Machar. Zabývejme se však základními mýty českého národního vědomí – oním českým syndromem –, přisuzující mylný ráz všem těmto mýtům, avšak zároveň uznávající, že to byl často mýtus o svobodě, který držel národ naživu a který ovlivnil realitu víc než nahá pravda útlaku.

Český syndrom se skládá alespoň ze tří základních idejí, které se objevují v jasnějším světle zejména, když čteme, co psali o českých dějinách cizinci, kteří nesdíleli apriorní mýtus, že dějiny českého státu byly pouze dějinami Čechů. Naše národní dějiny jsou poněkud schizofrenní, protože čeští historikové většinou uplatňují jiná měřítká na Čechy a jiná na Němce, Slováky a Židy, kteří bývají často viníky porážek, ale ne hrdiny vítězství. Každé dítě ví, že se tři sta statečných bránilo u letohrádku Hvězda na Bílé hoře, ale kolik z nás ví, že to byli právě moravští Němci, kteří z bojiště neutekli, zatímco čeští páni boj vzdali. Druhý hlavní mýtus českého syndromu je důsledkem prvního – můžeme jej nazvat neurotickým sklonem –, totiž naše vytrvalé odmítání uznávat reality a iluze jako takové, naše náchylnost k sebeklamu, uctívání velké národní minulosti bez ohledu na padělky *Rukopisů* a na klam, s nímž jsme ochotni stále vydávat husitství za vrchol národních dějin. Tato oddanost národním mýtům, jež diskriminují menšiny a vylučují je z podílu na dějinách českého státu, vede logicky k třetímu hlavnímu jevu českého syndromu, totiž k jakési maniodepresivní křivce, jež klesá a stoupá českými dějinami a opakuje se jako cyklus nadějí a zklamání, porážek a vítězství, zoufalství a mesianismu. Tento cyklus je tak zřetelný, že filosof českých dějin neprohoupí, když bude skeptickým v době nadšení a když bude nastiňovat naděje v dobách temna.

Mýty českého národního vědomí jsou v ostrém rozporu s historickou skutečností, a tak náš národní charakter či naše národní vědomí jsou v ostrém rozporu s historickou skutečností, a tak náš národní charakter či naše národní vědomí je v ostrém rozporu s faktickou národní existencí. Především – jsme malý národ, a tak nevytváříme dějiny, my dějinami trpíme. Býváme jen výjimečně subjektem dějin. Většinou jsme objekty sil, jež se vymykají naší kontrole, a tak jsme – dobrovolně nebo násilím, kulturně či politicky – utvářeni cizími rozhodnutími. Toto existenciální „trpění“ dějinami nachází ovšem svůj fiktivní „lék“ v popření tohoto nepřijemného faktu, zraňujícího národní sebevědomí, zejména když je vlasteneckou povinností věřit, že jsme děti bratra Žižky a víme přece, jak odporovat spojeným křižáckým armádám. Tento zřetelně nepřesný mýtus vede pak k další srážce s realitou, když musíme vysvětlovat neúspěch tak, aniž bychom se dotkli národní mytologie, a když tedy musíme v dějinách i v politice soustavně hledat viníky a obětí beránky za národní katastrofy (zimní král, Beneš, Dubček atd.), fiktivní viní-

ky, kteří snímají velmi reálné hříchy z národa samého. Kdo zavinil Bílou horu, Mnichov, Únor, sovětskou okupaci? Jak hloupá otázka! Přiděl viny a zásluh má nahradit nedostatek chápání, že zlomyslná múza dějin Clió nedbá o vysvětlení, protože dějiny jsou samy sobě soudem, a že žádné dodatečné rehabilitace nemohou změnit rozsudek dějin, protože ten je konečný v okamžiku, kdy se dějiny odehrávají. Změny názorů na minulost nemění dějiny samy. Hledání alibi pro naše národní neštěstí a porážky je ovšem zcela zbytečné, ale je to zároveň náplast na onu trvale znovu se otevírající ránu, totiž že český národ usiluje o to, hrát úlohu suverénního státu v evropských dějinách, ale trvale na tomto úkolu selhává. A to je také důvod, proč máme sklon dívat se na historii druhých národů, jako se kibic dívá do karet hráčům, a proč jsme vždy připraveni delegovat odpovědnost za naše národní osudy do Versailles nebo do Mnichova, do Teheránu a Jalty, do Potsdamu nebo do Moskvy. Tento rys se mi zdá nejhorší v našem národním vědomí: nejsme schopni či ochotni převzít odpovědnost za naše vlastní národní dějiny a soustavně delegujeme příčiny událostí mimo hranice českého státu, vně národního vědomí. Tento pohodlný sebeklam nás činí nevinnými před soudem dějin – ať jde o rok 1938, 1948 nebo 1968 –, alespoň do té doby, dokud nepřijmeme plnou zodpovědnost za naše národní dějiny, minulé i budoucí. Ano, za dějiny českého státu a českého národa jsme zodpovědny my sami, Češi, a nikdo nás této odpovědnosti nemůže zbavit – ani my sami ne, když exkulpačními technikami chceme delegovat český hnůj na sovětskou botu. Neměli bychom obviňovat Rusy z naší vlastní neschopnosti. Musíme naopak chápat, že v každé historické situaci jsou mnohé možnosti a že se nemůžeme prošvejkovat dějinami jako kibicové supervelmocí. Chceme-li vyhrát, musíme především hrát – přijímat rizika a bojovat, protože jen tak lze zachránit národní integritu, a prohrát s jasným vědomím a s hořkostí porážky, což je pořád lepší než vzdát se a pěstovat iluzi, že se stejně nic dělat nedalo a dělat nedá. Ztrácíme-li samo vědomí možnosti boje, ztrácíme všechno, jen iluze zbývá. Nás Čechy skutečnost šokuje, ale nemění, protože my nechápeme své vlastní porážky jako naše porážky, a nemůžeme se tedy z nich poučit. Dějiny jsou přece aktivity těch druhých, pro nás jako by zbývaly jen podoby pasivity, a nejsou dnešní Poláci romantiky, chtějí-li zůstat subjektem dějin? Jak nečeské, jak nereálné z hlediska absolutní většiny Čechů, kteří skoro vždy v krizových situacích vlastních dějin spoléhali na druhé, na okolnosti, nikoli na sebe.

Srážka našich úporných českých mýtů s neméně úpornou realitou konfliktů mezi Čechy a ne-Čechy v českém státu, mezi českým státem a Evropou, vede k několika paradoxním pravdám. Rozhodujícím tématem naší národní historie je národní přežití, hořká pravda, že musíme vynaložit mnoho energie

už na pouhou kulturní kontinuitu, protože co zbývá národu, když ztratí náboženství, vlastní šlechtu, vlastní kapitál a ekonomickou nezávislost? Co je paradoxní na této skutečnosti? Izolovaný slovanský kmen v německém moři vyčerpává svou národní energii v pokusech, na něž malému národu nestačí síla. My Češi přepínáme své možnosti a zdroje ve službě širším evropským ideálům, náboženské reformy, renesančního humanismu, liberálního osvícenství nebo demokratického socialismu, ale každé přepětí našich možností vede k zdrcující porážce národa samého, ne k porážce Evropy, humanismu, náboženské reformy, socialismu. Nebylo by vhodnější, abychom pečovali víc o sebe samé, nežli v nové vlně národního nadšení obětujeme opět národní zájem na oltáři evropských božstev, která nás tak často zrazují? České národní oběti nezachraňují evropské hodnoty, ačkoli si to rádi myslíme, milujeme své paradoxy. Konečně si odmítáme připustit, že dějiny českého státu a země (Bohemiae) byly vždy dějinami mnoha vlivů, několika národů, mnoha ideologií a kultur a že nejproduktivnější postoj k našim dějinám je právě nacionalistický postoj, v němž jsou dějiny českého státu a české země pouze dějinami Čechů. Tak tomu nikdy nebylo, ale právě tato myšlenka, důstojná Karla Kramáře, je dodnes osnovou komunistického dějepisu a zjednodušené přesvědčení, že „co je český, to je hezký“, dodnes nahrazuje ono „stýkání a potýkání s Němci“, tedy onen internacionální prvek v našich dějinách, který z nás jako západních Slovanů vskutku udělal západní Evropany. Přiznat si, že jsme „Němci“ mluvící českým jazykem, nebo v méně příkré formulaci „Evropané s východními, slovanskými přežitky“, to je svatokrádežná myšlenka pro všechny národovce. Ale je to pravda.

Srážka mýtů s realitou znamená porodní bolesti pravdy v každé skupině, třídě, národu a emancipace od falešného vědomí je rys filosofie dějin, nikoli privilegium českých dějin. Srážky českých mýtů s českou realitou se mi však zdají rozhodující pro výklad našeho národního vědomí a pro nalezení pravdy, což je první povinnost intelektuála vůči národu. Zapomenout je ovšem snazší, ale bez určení mýtů jako mýtů a pravdy jako pravdy musíme v budoucnosti opakovat vlastní chyby, protože dřímají v národním povědomí, aby potvrdily pravidlo, že kdo se nepoučí z dějin, musí chyby opakovat. Bohužel, staré mýty budou pokračovat a nová realita je bude drtit a zatlačovat do podvědomí, protože historie je také sledem mýtů a nové iluze se rodí, právě když je nové sociální struktury potřebují. Je tedy možné, že budeme dále trpět dějinami, spoléhat na alibi a měřit minulost dvojitým metrem, pro Čechy a pro všechny ostatní, ale právě to bychom měli odmítnout a pochopit jako tu nejhorší alternativu, jako lživý výklad toho, co jsme a chceme být jako národ. Naštěstí budoucí realita rovněž zaručuje procitání ze snů, opravuje náš provincialismus čerstvými

cizími vlivy a prudký rozvoj technologie industriální společnosti nabízí přeryv v našem osudovém stereotypu. Chceme-li zaručit naši národní existenci v budoucnosti, pak nevyhnutelně musíme zrušit onen stereotyp kolísání mezi nadějí a zoufalstvím, musíme se vymanit z cyklu utrpení a obětí, musíme překonat český syndrom naší sadomasochistické neurozy. Nechceme-li, aby budoucí dějiny byly jen opakováním starých chyb, pak musíme identifikovat naše národní iluze a reality, opustit národně spasitelskou mytologii a čelit globálnímu kontextu dnešního světa. To znamená především přijmout trpký fakt, že my Češi – nikoli supervelmoci – jsme odpovědní za své vlastní dějiny a že tomu tak bude i dále a že nám nepomohou žádné výmluvy za Mnichov 1938, Jaltu 1945 a Moskvu 1968. Nepřekonáme-li stereotyp našich dějin v národním vědomí, nerozpoznáme-li vlastní iluze a krachy, pak mýty budou pokračovat jako překážky znemožňující opravdovou změnu. Musíme se tedy ptát dějin na centrální otázky: které hodnoty umožnily národu přežít, kde vidíme své místo ve světových a evropských dějinách, jaký smysl má budoucnost našeho národa – má-li vůbec smysl?

Bude-li stereotyp českých dějin pokračovat, pak je budoucnost hrůzná. Má-li se rok 1526 k roku 1620, jako se má rok 1948 k roku 1968, pak jsme právě nyní v hlubokém „socialistickém“ baroku, zaplaveni cizí kulturou, cizím náboženstvím, cizí řečí. Tajní čeští bratři. Chartisté přežívají v ostravských dolech podobně jako unitas fratrum přežívala vlny perzekuce. Tato osudová rovnice, nehistorická, ale hrůzně pravdivá nadsázka, nám dále nabízí otřesnou pravdu, že v roce 1948 (nebo 1968) nové zřízení zemské vytvořilo naprosto nové podmínky ekonomie a kultury a ačkoli český stát nezmizel z mapy, přestal být státem Čechů. Nová byrokratická diktatura znamenala konec všem nacionalistickým mýtům a tradicím českého království a vytvořila zcela novou skutečnost, v níž už záchrana národní existence uměním a kulturou není možná, neboť nestačí čelit apatii moderních společenství, jež se dnes vydávají za národy. Můžeme se těšit jen tím, že rychlejší spád historie zkracuje období prvních Habsburků na českém trůně (1548–1618) na pouhých dvacet let v moderní paralele (1948–1968), ale musíme si rovněž všimnout, že jsme dobrovolně dosadili tento panovnický rod na český trůn, podobně jako byl zvolen „první dělnický prezident“ parlamentní většinou po interludiu let 1945–1948. Kdyby dněs existoval Valdštýn, byl by zavražděn; Lobkovicové a Černínové se budou marně bránit vídeňskému centralismu; Balbínovo dílo bude neznámé po celé století a emigrační literatura bude znovu objevena ještě později. Český národ bude žít dvě nebo tři dekády v temnu a teprve nějaký osvícený aparátník, zcela loajální vůči Moskvě, začne hrát úlohu Dobrovského, katolic-

kého kněze, voltairián Jungmann napíše slovník skomírajícího jazyka a podníti národní obrození a protestantský historik, který neuměl v mládí dobře česky, napíše dějiny husitství – pravdu o první republice a Pražském jaru –, a myšlenka, že Češi se dosud považují za národ T. G. Masaryka, bude stejně pobuřující jako Palackého názor, že jsme národem tří Janů. Pak jeho zeť vyvolá roztržku, protože mladočeši už nebudou chtít spolupracovat s Moskvou, ale v nenáviděné metropoli bude zasedat Karel Kramář a profesor filosofie z Prahy, kteří věří v možnost obnovy starého mocnářství. Jakmile se národ začne osvobozovat od drtivého vědomí minulých porážek a pochopí dějiny svého moderního utrpení jako stýkání a potýkání se s Rusy, pak se monarchie v Kremlu zhroutí bez ohledu na fakt, že bude ochotná – příliš pozdě – ke konstitučním a federalizačním reformám. Přirozeně, neberu tuto rovnici vážně, ale není příjemné z logiky dějin vypočítat nový rok 1918 – tedy zhroutení Sovětského svazu? Tři sta let utrpení se zkracuje v dynamice moderních dějin na pouhých šedesát let, a ačkoliv bych si přál dřívější datum osvobození než rok 2028 (nebo snad 2008), vzpomeňme si, že 19. století přineslo pokrok i v rakouském mocnářství.

Soudobá historie nás nutí uznat, že celá středoevropská scéna, jejíž jsme součástí, byla podrobena jakémusi „konečnému řešení“, hitlerovské-mu Endlösung, svérázné kulturní genocidě, nezvratné a hluboké přeměně, strukturální transformaci ekonomie, politiky a kultury. Je to odporný fakt, ale je to fakt, který musíme uznat, chceme-li tentýž fakt změnit. Pro historickou kontinuitu českého národa (a evropských národů) neexistuje žádný vývojový prostor, jestliže byrokratická diktatura (česká a ty ostatní) nahradí národy spotřebním společenstvím, společným nadnárodním trhem zboží, a jestliže tak sám národ (a evropské národy) projde nejhlubší změnou od renesance a snad i od vynálezu zemědělské výroby. V těchto nových spotřebních společenstvích není vůbec místa pro kulturu, jež by mohla kompenzovat pocity pokoření a porážky hudbou nebo romány, není tu prostor pro umění jako rafinovaně spiklenecký kryptogram pro vzdělance čtoucí mezi řádky, a prostor osobní svobody omezený na domov a rodinu se denně úží. Prostor svobody je nahrazen soustavou klecí a strategická rozhodnutí jsou pevně v rukou byrokratických elit, které se už ani neobtěžují předstíráním demokratických procesů, spoluúčasti občana na osudu národa a státu. Hrdí individualisté ztrácejí poslední úkryty pro deprivatizované soukromí – ale pozor, na Západě probíhá, mutatis mutandis, přesně totéž, v civilizovanější a méně drastické podobě. Nečelíme tedy jako národ jen despotickým politbyrům, čelíme dějinám průmyslové společnosti. Kdykoli konzumní společnost nabídne masám zvýšenou životní

úroveň, národ sám přestane být správním jednotkou, společenstvím jazyka a hodnot a stane se výrobně spotřebním systémem, jenž vtiskne národu spolu s hospodářskými a politickými institucemi i nové hodnoty konzumní kultury.

Evropské národy na Západě i na Východě se stávají konzumními bratrstvy, přijímají hédonistické hodnoty neustále zvyšované spotřeby, zatímco myšlenky, které motivovaly národy jako kulturní jednotky, jako krevní spřízněnost nebo jako národní trh, ustupují zřetelně do pozadí. Kdo se snaží vidět historii českého státu bez nacionalistických předpokladů, nemůže ovšem v tomto procesu spatřovat pouhý úpadek, protože být Čechem nemá v sobě žádnou samospasitelnou hodnotu. Dějiny nemohou být měřeny pokrokem české literatury nebo českého státu – dějiny jsou prostě dějinami světa, nikoli dějinami Čechů.

Přiznává se však ke své nechuti k nacionalismu jakéhokoli druhu včetně českého nebo slovenského, musím se přiznat, že mne opravdu děsí rychlost tohoto procesu proměn, v němž se nové generace stávají spotřebně orientovanými, disciplinovanými a integrovanými součástmi byrokratické diktatury a spotřebního společenství, jež vystředalo národ jako jednotu kultury a hodnot. Sovětská kulturní genocida je úspěšná – navzdory Chartě 77. Bez národní kultury jako výrazu jedinečnosti a imaginace národa nové generace absorbují stále vyšší letální dávky kultury, jež není českou kulturou, ačkoli je napsána v národním jazyku. Tuto kulturu rovněž nesmíme ztotožňovat s uměním, protože i rozmnožený román je český román, zatímco asijská tradice úplatkářství a servility se stala obecným rysem životního stylu a pravým svěděctvím o sovětizaci kultury. Skutečnost „nového komunistického člověka“ je vskutku surrealistická, je to nečeský Čech, nový člověk, jenž je podstatně zhoršený v průměru k starému člověku, letální mutace vlastence a bastard soudobých dějin a atomového věku – a Bohemian punk.

Co tedy nacházíme na dně české historie, „poselkyně příběhů českých“? Ve svých dějinách Češi mnohokrát pocítili žebra Rosinanty, cválající k mlýnům na obzoru, když se snažili hrát úlohu mostu mezi Západem a Východem, a roky 1848, 1868, 1938, 1948 a 1968 jsou tragickými důkazy, že se můžeme vymknout útlaču, ale nikoli pravdě zeměpisu, národnímu osudu. Ačkoli jsou české politické iniciativy zpravidla neúspěšné, jejich význam přesahuje krach, a tak i Pražské jaro může být chápáno jako obrodný počátek, pozitivní deziluze, jako první stýkání a potýkání se s Rusy, jako výzva Sovětům a předehra Moskevského jara, tedy schůdného demokratizačního procesu, jenž musí zachvátit dříve nebo později sovětské impérium. Jestliže měl český experiment 1968 globální význam, pak byl v tom, že nová politic-

ká revoluce a strukturální transformace byrokratizovaných společností je možná, že v Praze se odehrála její první fáze a že tento proces nezadržitelně pokračuje, což je nadějí pro Západ i pro Východ, jestliže události v Gdaňsku budou pokračovat v Detroitu a v Ostravě. Naše balancování na laně mezi dvěma propastmi západní a východní konzumní společnosti bude pokračovat, ale můžeme doufat, že budoucnost přinese také diskontinuitu onoho prokletého stereotypu, protože bez této negace by vůbec nebylo místo pro český národ v příštích dějinách, pouze místo pro spotřební společenství v sovětském protektorátu. Chceme-li přežít, musíme se zbavit osudového stereotypu, oné řecké moiry, onoho inexorable fatum, v jehož stínu se odehrávají všechny tragédie. Prvním krokem na této cestě je uvědomit si onen stereotyp – tento soubor iluzí – jako překážku vývoje. Ve starších filosofiích českých dějin představovali národní tradici svatý Václav nebo Jan Hus, Palacký nebo Masaryk, Marx nebo Pekař, ale ani s uznáním k těmto intelektuálním výkonům nemůžeme s nimi vystačit. Jestliže se dějiny neopakují – a jsme-li svobodni, pak se opravdu opakovat ani nemohou –, pak musíme zdůraznit, že i v dějinách máme vždycky volbu, máme-li odvahu být, přijímat výzvy dějin a hledat pravdu. Záleží tedy na nás, zda přiblíží úsměv Josefa Švejka nás bude provázet dějinami a zda tato grimasa moudrého blázna na nás bude civět z podobně obecní tváře na poštovních známkách. Dějiny jsou vždy jednotou kontinuity a diskontinuity, ale samy dějiny se přestávají dít, jakmile národ ztratí pocit odpovědnosti k národnímu dění a chce se dějinami prošvejkovat. Konec odpovědnosti jedince znamená také konec osobní jedinečnosti, konec integrity jedince nebo národa, a žádný národ se nevyhne dějinnému propadlíšti, jestliže lidská práva a základní hodnoty přestanou svědčit o jedinečnosti člověka či národa. Není-li národ už souborem myšlenkových hodnot, stane-li se spotřebním společenstvím hodnot tržních, přestane být národem, avšak stane se součástí širšího celku lidské kultury. Možná že smysl českých soudobých dějin a snad i smysl evropských či globálních dějin je právě v tomto paradoxu, nad nímž se neusmívá jen dobrácky stupidní Josef Švejk, ale i rafinovaně zlomyslná múza Clió.

Revizionismus v kultuře

V dějinách idejí je známým faktem, že víra v konečnou záruku lidského existování – Prozřetelnost, predestinaci, dějinnou nutnost nebo kismet – paradoxně nesnižuje lidskou činorodost, naopak ji zvyšuje, ačkoli je naprosto zřejmé, že rozsah lidského zásahu v apriorně určeném dějinném průběhu neposkytuje jedinci žádnou možnost protivit se Bohu, predestinaci nebo historické nevyhnutelnosti, pokud v ně tentýž jedinec věří. Ale každá víra se zdá vyvolávat bezmezný nadšení, nabízí-li záruku, že nejsme svobodni a že

jsme i se svým jednáním jen fragmentem nějakého apriorního, třeba neznámého cíle a smyslu dějin. Tento paradox je ještě posílen v sovětském marxismu, v němž jsou dějinné záměry údajně rozpoznávány politbyrem, takže budoucnost se stává předvídatelnou nevyhnutelností a sama dějinná přítomnost je chápána jedině v kontextu s organizací žádoucí budoucnosti, tedy jako záměrný a vědomý postup k cíli dějin, vtělený v politbyro a uskutečňovaný komunistickými stranami v pokusu o grandiózní manipulaci dějin, jež mají být vyráběny tak, jako se jinde vyrábějí auta. Sovětský svaz tedy neokupuje Československo nebo Afghánistán – usměřňuje jen historický pohyb v souhlasu s nezbytností kismetu rozhodnutími politbyra. A nechápou-li to Češi, Afgánci nebo západáci, tím hůře pro fakta, tím hůře pro ně samé. Sovětská sekularizace augustiniánské predestinace nebo křesťanské prozřetelnosti, islámského kismetu nebo řecké moiry není odvozena z Karla Marxe, který dějiny považoval jen za souhrn lidských aktivit a nikoli za zmanipulovatelnou prozřetelnost, vtělenou v kremelské politbyro, stejně jako byl vtělen hegelovský duch v Napoleona na konci bitvy u Jeny. Marx nepředpokládal, že by jeho budoucí přívrženci mohli cválat na svých motorizovaných koních Evropou přesvědčení s Napoleonem – ne s Marxem –, že otázka morálky je koneckonců otázkou, kdo že má lepší dělostřelectvo. I u Marxe jsou ovšem dějiny podrobeny lidskému záměru, ale jejich obsahem je růst svobody, nikoli růst atomového dělostřelectva, s nímž se má rozhodnout morálka a svoboda prostě tím, že se kultura redukuje na problém kdo s koho – kto kavo. Marx by považoval za absurdní přiznat právo na rozpoznání nezbytností – tedy na uskutečňování svobody – jako privilegium nové elity, která předstírá, že mluví za dělnickou třídu. Jakmile jsou však jednou dějinné trendy redukovány na nevyhnutelnosti, chápané pružinami sovětského systému byrokratické diktatury, totiž aparátníky a šmelináci všech stupňů, kteří opravdu kontrolují výrobu, pak se stává jasné každému výrobci, že nemá žádný vliv na tytéž dějiny, jež se v sovětské teorii staly právě dějinami jeho vlastní výroby! Dějiny jsou pro pracujícího výrobce faktem, s nímž musí žít stejně jako antický Řek s úradkem bohů anebo křesťan s předurčením spásy nebo zavržení. S výjimkou nemnoha chartistů je tento názor – jak zoufale tradiční, konzervativní a pesimistický – také názorem většiny českého národa a je zdánlivě ospravedlňován i kletbou české geografie. Jestliže i mocní reformátoři komunistické strany selhali při pokusu o zlepšení českého osudu, co můžeme jiného očekávat od mužů a žen naší staré vlasti, nežli že se soustředí na přežití, na rodinu a soukromí lásek, dobře vědouce, že každý zájem o dějiny, čili o politiku ve stavu zrodu, je prostě sebevražedným rizikem, které podstupují jen ti, kteří jsou tak „profláknutí“, že už víc ztratit nemohou. Charta 77 vyjadřuje to nejlepší v národě, aspiraci

a touhu téměř všech, ale pro národ není Charta, pro národ jsou jen podpisové archy rezolucí proti Chartě, a tatáž obrovská většina je podepisuje s toutéž apatií, s jakou dělá vše ostatní, aniž by se vzdala téže touhy a těchže aspirací, jež jsou stejně drahé těm, kteří právě podepsali rezoluci proti chartistům. Vláda chce podpis? Má mít, co chce – po tolika rezolucích podpisy neschvídčí o osobním přesvědčení, jen o nezbytnosti podpisu, o nezbytnosti nadiktované pohůnky dějinného pohybu v sovětské gubernii. Víme-li však, že dějiny nejsou vytvářeny podpisy na rezolucích – na něž si reformisté tak potrpěli –, pak chápeme také, že národ podepsal rozsudek nad Chartou s pocitem odporu k elitě, nikoli s pocitem studu. Stud za podpis – to je dnes přepych pro západáky, to si běžný výrobce nemůže dovolit, to je pro intelektuály s dolarovými konty, kteří si zachovali integritu, jíž národ zbavuje píchačka v šest hodin ráno. Obdivující chartisty, musíme vidět meze Charty 77 a meze každého kulturního protestu, tím spíše literárního, protože ten strašlivý úbytek veřejné kultury je prokazován právě onou strašlivou absencí studu; nikoli edice Petlice, romány a ani rezoluce nekompensují historické porážky, jak už snad tak dlouho po Pražském jaru víme. Vláda netrpí už ani ty, kteří prohlašují rezolucemi svoji poslušnost zákonům téže vlády a jsou posíláni do vězení i za marginální komentář v knize dějin. Mocenská elita vidí svobodu národa jako všechny tyranie minulosti – totiž jako nezadatelné lidské právo poslouchat policajty. České dějiny jsou předurčeny sovětskou armádou, jsou předvídaný byrokratickou elitou a ekonomická prozřetelnost se stará o nekonečné fronty na maso a na hřebíky. Osudová nezbytnost žít v těchto podmínkách je přijímána národem s pokorou světců, protože uniknout z pasti českých dějin je téměř tak těžké jako svoboda jedince odmítnout faktum historie, debilakovaného politbyra, fušerů českých dějin, kteří se pouštějí na saka manipulanti, to jest příručích sovětské aparatury, jež má v anonymitě národa vytvořit budoucí dějiny.

Je-li chápání dějin redukováno na víru ve faktum nebo mýty, pak je jen logické, že vědomí o tom, co se opravdu děje, je odepřeno výrobcům a je pouze přidělováno v monitorovaných, necenzurovaných, tajných oběžnicích důvěryhodným kruhům, jež se zužují směrem nahoru, podobně jako se rozšiřuje pravdivost obsahu sdělené informace. „Svěrchu vidněje“, jak přesné sovětské pořekadlo, – shora je opravdu líp vidět. Neexistuje-li v české byrokratické diktatuře prostor pro podíl na tvorbě dějin, pak ovšem za náhražku slouží stará česká iluze, jež kdysi byla pravdou – všechny iluze jen bývalé, obnošené pravdy –, že dějiny jsou dějinami kultury, čímž se ovšem u nás nemyslí kultura jako soubor sovětizovaných nestoudností v životním stylu národa, ale umění a literatura, takže co je důležitější, nežli napsat nový román nebo divadelní hru? Během dvou sta-

letí pobělohorského temna byla kultura opravdu substitutem českých politických dějin a zárukou přežití národního vědomí, ale tatáž idea je dnes velmi konzervativní a v politice jen sebeklamem. Zdálo se mi již před mnoha lety v Praze podivné, archaické, když vedoucí revizionisté v české kultuře prohlásili v úvodních tezích spisovatelského sjezdu (1967), že „osud kultury je osudem národa“ a že snad dokonce tomu i věřili. Cožpak to mistry jazyka oslovoval abbé Dobrovský a stali se snad vedoucí marxisté obrozenci, když docela vážně prohlašovali, že vytváření dějin znamená psát romány? Kdepak nechali tito sovětizovaní marxisté abecedu ekonomického determinismu, popírající nezávislost umění na základně, a kde nechali zdravý rozum, který i bez teorie řekne komukoli, že dějiny střední Evropy byly a jsou psány stopami tankových kolon a nikoli umělci? Věřili čeští spisovatelé, že spasí národ opět literaturou nebo rezolucemi? Zdá se, že ano. Byl jsem tímto revizionistickým mýtem mírně ohromen již na podzim 1967 a jsem podobnými myšlenkami z Paříže, Vídně a Prahy překvapován i dnes, protože osud kultury prostě není osudem národa, jak ví každý historik. Česká národní existence nezávisí na spisovatelích vždy ochotných vést a vyjadřovat svědomí národa, protože dnes už dobrá, ba skvělá literatura nestačí kompenzovat politické porážky a sovětskou sněť, jež se šíří každodenní kulturou existování jako lavina, unášející s sebou i balvany umění, jež sice zůstanou jako svědectví i poté, co lavina roztaje, ale lavinu samu nezahradí. Dodnes mi imponuje angažované umění, které pašuje myšlenky a politiku do písemnictví, protože absence idejí je neomluvitelná vždy a všude, ale zároveň – na rozdíl od existencionalistů – považují každé umění za nepřiměřenou a nedostatečnou náhražku účasti jedince a národa v dějinách. Pro Victora Huga nebo Jeana Paula Sartra mohly být dějiny písemnictví ztotožňovány s dějinami národní existence, protože v podmínkách svobodného vývoje národa jsou opravdu gesta Dei per Francos vepsána v písemných památkách, ale u národů, které žily nebo žijí v porobě, je tato identifikace krajně nebezpečná a mylná. V otevřených společnostech je totiž román románem, nikoli tajnou výbušninou, zatímco naopak, samo psaní románu jako politické zbraně je právě kompenzační chybějícího podílu občana na psaní dějin téhož národa, jehož byrokratická diktatura znovu nutí veřejnost, aby v edici Petlice spatřoval výspu svobody, autentických dějin, z nichž byl občan všude jinde skoro úplně vytlačen. Chápu, proč k tomu jevu dochází, ale ani dnes, ani před sto lety bych nevsadil národní existenci nebo smysl dějin na románovou edici, na spisovatele nebo umění, jak to učinili revizionisté před lety a jak to činí dnes opět, jen s tím rozdílem, že kavárna Slávie, hned vedle spisovatelského klubu, hostí nyní jen ty nejbystřejší české hlavy, ne však členy vlivných

organizací, jako byly Literárky a Svaz. Zdá se mi, že starý liberální establišment se prostě přestěhoval o dům dál, ale že na téže Národní třídě pokračuje tatáž hra revizionistického pojetí kultury, vůči níž měli pražští surrealisté šedesátých a padesátých let tentýž odpor, jaký cítili autsajdři včetně Václava Havla vždycky vůči hrátkám klubu. Dějiny se opakují jako fraška, a jestliže spisovatel dnes je svědomím národa, pak je jím pouze proti své vůli, protože jím opravdu byl v národních krizích, jako jím byl Seifert nebo Holan, anebo proto, že je ochoten přijmout riziko kriminálu děj se co děj. Ani v soukromí intimní lyriky ani v nucené práci na šachtě se však potom neliší spisovatel od národa znevolnělého prací, ale svobodného toužit. Liší se však od návštěvníků kavárny Slávie.

Osud kultury není osudem národa, ale revizionistický kulturní mýtus je dosud v oběhu navzdory tomu, že jak v praxi politiky, tak v teorii je revizionistická mytologie rozeznána jako nesporný debakl a že kulturní mýtus je překážkou vývoje. Základní událostí současného Československa nejsou literární a umělecké novinky, ale členům staré privilegované literární elity se to tak dosud jeví. Osobní odklon od subjektivismu lyrika k objektivitě romanopisce netvoří žádný předěl národní existence a podnět k periodizaci českých dějin – je to jen změna osobního vkusu povýšená na periodizaci kultury –, a kulturní hřbitov nevzniká proto, že několik spisovatelů odejde do ciziny, ale proto, že odolnost národa, jenž zůstává, je trvale ochromována kultivováním represe a zostřováním útlaku v každodenním rituálu života. Největší osobnosti současného českého písemnictví, Jaroslav Seifert, Jan Werich, Vladimír Holan, Bohumil Hrabal, Jiří Kolář, Václav Havel, Ludvík Vaculík, Karel Kosík, Vratislav Effenberger a Václav Černý jsou stále doma a jsem si jist, že budoucí „Seifert“ žije někde v podobné izolaci, jako žil Seifert po tři dekády, že sběrné suroviny opět zplodí surrealistického mága Hrabala, že nějaký neznámý kulisák dosáhne světového uznání jako mistr žitých, nejen myšlených absurdit, nehledě ke klaunům, kteří jsou nepotlačitelní jako smích, a sokratikům teorie, jež působí, i když se šeptá, ani psát se nemusí. Národní kulturu nevytvářejí ani intelektuálové v emigraci, ani mocenská elita byrokratické diktatury, kulturu vytváří národ a poušť socialistického realismu, která zahrnala do podzemí ty nejlepší a vyzvedla na výsluní ty nejhorší. To se jistě jevílo poúnorové vlně emigrantů stejně beznadějně, jako se dnes jeví nové vlně čerstvých emigrantů, kteří považují svůj vlastní ústup ze slávy za úpadek národní kultury, protože z pouště nového nálevu socialistického realismu ještě nezazněl hlas budoucího Josefa Škvoreckého, senzitivní verše mladého Milana Kundery a překvapivá díla mladé filmové vlny s Milošem Formanem a tolika dalšími. Čeští intelektuálové doma i v emigraci dříve či později pochopí, že nejsou redu-

kování na pouhé ozdobné dekorace a na výrobce masové zábavy pouze byrokraty, ale dějinami konzumní kultury Západu i Východu, a že tedy nečelí jen De Biřákům, ale debilitě dějin, což je daleko horší. Průměrný Čech nebo „zápaďák“ nevidí umělce jako spasitele a nevěří spisovatelům nabízejícím své služby a své ambice v národních krizích prostě proto, že každá kultura je rozpoznána jako nevhodná náhražka politické perspektivy nebo dějinné orientace.

Osobně jen poznamenávám, že čist Hrabala a Havla, Škvoreckého a Kunderu, Vaculíka a Seiferta mi způsobuje fyzickou rozkoš, ne proto, že vládnou slově, ale protože myslí, což je dost vzácný dar. V Praze jsem neměl rád ani poezii ani hry Pavla Kohouta, ale jeho fejetony o Vaculíkových narozeninách nebo nekrolog na Jelenina jezevčíka jsou literární klenoty. Dával jsem také přednost Kunderově lyrické subjektivitě před jeho zálibou v trapně objektivitě sexu, protože jsem dodnes neschopen vidět lásku jako směšná impromptu s pitomějším pohlavím. Avšak bez ohledu na sympatie a antipatie, kulturní revizionismus jako substitut politiky považuji za chybný bez ohledu na kvalitu umělce, protože v poezii a románu, v divadelní hře a filmovém scénáři se může spasit jen sám, zatímco národ a jeho kultura je válkována denně mašinerií byrokratické diktatury, která ani nedbá o to, co si o ní její oběti myslí, protože si je jista, že své oběti fyzicky zničí – a má pravdu.

Kultura není náhražkou dějin a pilně konzumující český národ ví, že mechanismy úniku prostřednictvím umění nejsou schopny paralyzovat hrůznou pravdu o žité realitě. Surrealistická či romantická vize, podle níž můžeme žít vlastní život jako umělecké dílo, a tzv. druhá, paralelní kultura undergroundu jsou jen současnou variantou této vize – mění také podstatně politickou úlohu privilegovaných členů literárního establišmentu do té míry, jak se anonymní produkce kultury posunuje směrem k bezprostřednímu konzumentům kulturního zboží, čili jak jsou obyčejní lidé nuceni hrát si ve svém volném čase, aniž by si mohli vypomáhat uměním, které bylo již od dob dadaistů považováno jen za podfuk, jímž se musí podšprajcovávat hlupáci, kteří si nedovedou hrát a kteří půl století před dnešní vzdorokulturou si srdečně přáli zánik umění jako spotřebního zboží a považovali i produkci osobního šmejdů za případnou náhražku elitismu, netušíce, že právě tento šmejd bude obsahem moderních galerií a spekulací uměleckého trhu. Dějiny našeho století předčily mistry dadaismu a dnešní kulturní samozásobitelé v Praze mají mou sympatii, protože jsem žil v Praze dvacet let s tímtež prezírávým pohrdáním vůči členům klubu spisovatelů, k němuž kulturní elita nikdy nepatřila, protože Černý a Seifert, Werich a Effenberger, Hrabal a Havel se vědomě vylučovali z mechanismu korupce bez ohledu na

danou linií Svazu českých spisovatelů. A totéž je pravdou v dnešní Praze, takže nevím, proč máme hořekovat nad literárním hřbitovem, jestliže Kozák je Drdou, Werich a Seifert byli ve stejné izolaci jako po únoru 1948, Vaculík a Havel jsou stejně perzekvováni jako Kolář a Hrabal před nimi a jestliže si stále myslím spolu se surrealisty, kteří nedezertovali od praporu imaginace, že profesionální umělec je monstrózní kreace konzumní společnosti a že dějiny musí překonat stav umělecké produkce a konzumu jako privilegia, má-li se naplnit pravda surrealistických manifestů, že „umění budou dělat všichni“. Osud pražských privilegovaných spisovatelů není tedy varováním francouzské kultury nebo preludiem k možnému osudu západní kultury, takový názor je jen projevem naší hýčkané iluze, že v dějinách jde o literaturu a že Češi ukazují opět cestu světu, protože si to tak často o sobě v dějinách mysleli. Avšak Češi nebyli, nejsou a nebudou spasiteli Evropy, kultury, varovnými příklady – to jsou jen další šalby revizionismu, jenž chce i nyní mluvit za národ, poté co zkrachoval v politice. Nebezpečí, jež stojí před Západem, nejsou nebezpečí kulturního úpadku, protože zde lidé vědí, že Candide může být zničen jen tehdy, když se zničí osobní svobody a lidská práva. Revizionistům trvalo dvacet let, než tuto pravdu pochopili, ale to jim zase nevádí, aby prozřevší intelektuál nenabídl tutéž trivialitu jako objevnou pravdu pro západní politiku, kde nikdy nikdo nechtěl obětovat a neobětoval lidská práva za socialistický realismus, jak to učinili revizionisté v české kultuře, kteří dnes formulují mementa. Pro Západ byla a je varovná historie našich čtyřicátých let, fatální chyby února 1948, nikoli izolace členů literárního klubu po roce 1968. Demokratický stát ve Francii nebo Itálii není dnes ohrožen tradicí angažované literatury, ale intelektuály obdobného ražení a smýšlení, kteří ovládali myšlenkově, nejen organizačně českou kulturu před rokem 1968 i po něm. Písemnictví je zrcadlem národního sebeepochopení, brilantního nebo zkreslujícího, pravdivého nebo falešného, leč to je také vše. Literatura nenahrazuje politiku a koneckonců platí vždy realita událostí, dějiny samy, ne jejich obraz v umění. S bezmezným obdivem k projevům imaginace v lidském vědomí, ať se projevuje v umění, vědě nebo hře dítěte, musíme chápat meze společenské role téže imaginace, jež je produktem a kořistí dějin stejně jako my. *Historia longa, ars brevis.*

Vláda české byrokratické diktatury to dobře ví, zná zranitelná místa intelektuálů a ví, že jí nadnesené sebevědomí a arogance umělce nepřekáží v dějinné roli, pokud umělce může umlčet a nepustit obrazy či myšlenky do oběhu, kde by brzdily vedoucí úlohu policie v dějinách. Historie je naopak bezpečná, pokud je za námi, pokud je mrtva, a pak je možno bezrestně falšovat. Právě proto slouží dnes dějiny vládě české diktatury jako

balzám na zjitřené vědomí a padělky minulé velikosti jsou grandiózně předkládány národu na skvěle a nákladně organizovaných výstavách o dobách české slávy, aby pak padělaná verze dějin posloužila padělanému patriotismu a ospravedlnila padělek dnešní „české“ politiky. Výstava o Karlu IV. a řada publikací o Karlově době – cenných i bezcenných (cenné: Karel Stejskal, *Umění na dvoře Karla IV.*, Artia, Praha 1978; Jiří Spěváček, *Karel IV. Život a dílo*, Svoboda, Praha 1979; bezcenné: Alexej Pludek, *Český král Karel*, Panorama, Praha 1978; tentýž, *Carolus Quartus*, Orbis, Praha 1978; tentýž, scénář k výstavě) – je pěkným příkladem, jak česká minulost slouží jako kontrast k nesnesitelné přítomnosti a že i tato falzifikace je pozitivní hodnotou pro obrovskou masu návštěvníků, kteří si jistě s pocitem škodolibosti uvědomují, co znamenal český stát pro Evropu v době, kdy Tataři vládli Rusům stejně bratrsky, jako dnes vládnou Sověti nám. Komentáře Alexeje Pludka zkazily pojetí výstavy a vydané knihy téměř neuvěřitelnými záchvaty nacionalistické omezenosti, z nichž číší duch nacistické výstavy „Die deutsche Grosse“. S hřejivým pocitem si vzpomínám, že jsme za války tuto povinnou školní výstavu absolvovali tím, že jsme tryskem proběhli budovou Národního muzea, abychom se s neličeným obdivem poplakovali kolem gigantických, Němci ukořistěných sovětských a západních tanků v přesvědčení, že výstava přece jen ukazuje něco cenného, protože Němci takové kolosy neměli. Alexej Pludek – přední kolaborant Svazu spisovatelů – se dodatečně pomstil, když výstavu a knihu, jež je konceptem scénáře, pojal jako výstavu „Die tschechische Grosse“, a tak snad školní mládeži připravil orgií českého nacionalismu podobné rozptýlení, jako je kdysi našemu gymplu připravili nacisté záchvatem německé propagandy. Pludkovy knihy nemají naprosto žádnou literární hodnotu a jsou svědectvím, že tento sloh pisálkovství se nezmůže na historický román ani poté, když prostuduje kdejaký pramen, že neovládá český jazyk a nedokáže zformulovat kloudnou větu, jež by odrážela elementární kulturu myšlení, ale zato je zase mistrem vysokých sklizní, protože dokázal svůj šmejd prodat hned třikrát, jako scénář pro masy, jako pseudovědu pro intelektuály a jako exportní artikl pro Západ, kde se mu podařilo zaplnit čtenáře fyzickým hnusem nad stavem české kultury. Zatímco hodnota textu je tak nicotná, že jakékoli srovnání s autory historických románů, se Stifterem, Jiráskem či Wintrem je apriorní urážkou těchto autorů, falzifikace českých dějin v těchto pludkovinách je vskutku originální a musí naplnit čtenáře fyzickým hnusem nad stavem české kultury. Zatímco žádný seriózní historik by se k takovému úkolu nepropůjčil, Pludek je ochoten předložit masám jakýsi primitivní, ano, fašistický nacionalismus nejtěžšího kalibru jako „hodnotu“, jako „pokrok“ a jako výraz

„národní hrdosti“, přičemž musíme uznat, že jeho falzifikace ideálně politicky „sedí“, že tato estébácká ptákovina – pludkovina je politicky obratná, maximálně funkční a masově úspěšná, protože na optické kráse ilustrací výstavy se ohřeje i srdce emigranta na pobřeží Pacifiku. Avšak jaký děs musí zachvátit i zde každého, kdo do sebe sál s Masarykem i s Marxem skutečný internacionalismus a kdo tedy nemůže přijmout agresivní „čehonství“ a protiněmecké ledví autora, jež běsní na každé stránce a prokazuje, že jediné posvátné heslo dneška je „co je český, to je hezký“.

Spor o historickou úlohu Karla IV. jako německého císaře a českého krále je plodem nacionalistických ideologií minulého věku, je to umělý problém, jenž neexistoval po pět století, jež uplynula od jeho panování, ale který byl exploatován jak českými, tak německými „vlastenci“, jakmile a kdykoli antagonismy mezi Čechy a Němci vytvářely vhodné podmínky, aby ambivalentní, středověkými normami určovaný a moderními nacionalismy nepostižitelný obraz panovníka byl retušován tu protiněmecky, tu protičesky, jak se to hodilo okamžiku. Zatímco tato ostudná a protivědecká praxe byla dokonale kompromitována nacistickými historiky, český historik Pludek přichází s třicetiletým zpožděním se svou troškou do fašistického mlýna, neváhaje se státem garantovanou odvahou útočit na „německý revanšismus“, velkomyslně přezíraje bratrskou okupační armádu ve vlastní zemi a vystřihává se pečlivě nemístného sdružování agrese s bratrskými tanky Dederonie, jejichž spanilá jízda nám v roce 1968 připomněla reálné nebezpečí z jiné světové strany než od bavorských hranic. Pludkův falzifikát se opírá o tři hlavní ideologické předpoklady, jež vytvářejí ono falešné vědomí, jež je podstatou každého nacionalismu, onoho politického jeđu, jímž lze tak snadno vyhrávat fiktivní bitvy, pokud nepřipustíme do hry evidenci fakt, a můžeme ukřičet každého, kdo vlastenčení nesdílí. Prvním sloupem této architektury lží je ovšem pojetí českého státu jako státu Čechů, nikoli jako země české koruny, kde žili od nepaměti Češi a Němci, kde se střídaly české a německé dynastie a kde německá kultura hrála vždy velkou úlohu už od doby německé kolonizace za Přemyslovců.

František Palacký, vlastenec v nejlepší slova smyslu, si byl velmi dobře vědom této úlohy německství v českých zemích a musel pojmut naše národní dějiny jako stýkání a potýkání s Němci, tedy v oné ambivalentní podobě, jež dodnes nezmizela z naší historie. Rex Bohemiae nebyl prostě král Čechů, byl součástí feudální struktury středověké Evropy, volitelem císaře říše římské, a na tom se po tisíc let málo změnilo bez ohledu na to, zda královský úřad zastával Přemyslovec, Lucemburk nebo Habsburk. Každý český nacionalista musí přehlížet tuto nespornou, progresivní a někdy pro nás katastrofální úlohu německého živlu, protože se mu

příčí uznání reality českého státu jako království Čechů a Němců a historie země, jejíž vládnoucí třídou byla po staletí cizí šlechta. Böhmischer Adel, „česká“, tzv. historická šlechta nebyla jazykově česká, tedy národní, a německý živel ve městech byl v převaze asi sedm století. Není však snazší vylíčit Němce jako zlovolné cizáky a zdroj všech našich příkoří, když zdánlivě živá zkušenost 20. věku zdánlivě potvrzuje tuto antihistorickou projekci i ve středověku?

Druhá pludkovina je nezbytným důsledkem první a tkví v tom, že čeští panovníci, zejména Přemyslovci a Lucemburkové, jsou pojeti v protikladu k druhým národům, k Evropě a ke křesťanské kultuře, jež vytvářela univerzální rámec Evropě a křesťanské civilizaci, nikoli národním státům a partikulárním kulturám. Cílem této juxtaopozice, v níž české znamená pozitivní a německé negativní, je zastít pro český národ rozhodující fakt, že jsme byli, v okamžiku nejsme, ale zase budeme součástí evropské kultury, univerzální civilizace a humanitní tradice, jež je neslučitelná s jakýmkoli národním mesianismem. Po Františku Palackém to byl znovu profesor filosofie na Karlově univerzitě, kdo vytvořil filosofii dějin malého národa, založenou na vědomé spoluúčasti při tvorbě humanitních ideálů, nikoli na rukopisných mýtech nacionalistů. TGM věděl, že sklídí nenávisť patentovaných Čechů, jako si naopak Alexej Pludek může být jist, že sklídí státní cenu zasloužilého falzifikátora od byrokratické diktatury v cizích službách. Karel IV., křesťanský evropský státník usilující o spolupráci v nejširším kontextu, nikdy nebyl pouze nebo především králem Čechů, a koho uspokojuje fakt, že jeho matka byla Přemyslovna, by musel zoufat nad jiným faktem, totiž že tentýž Karel IV. je zároveň pravnukem Rudolfa Habsburského. Přirozeně, Pludkovi souhlasí ta fakta, která sám uvede, ale kde je smysl těchže fakt, když motivace, s níž panovník jednal, křesťanská Evropa, je nahrazena provinciální úzkoprsostí soudobého nacionalismu nejen malého, ale také hodně příslápnutého národa. Třetí levý trik, jehož autor využívá na každé druhé stránce, je ona heroizace minulosti, jež chce ukázat češtví jako míru evropanství, ačkoli tomu bylo vždycky naopak, metoda, jež umožňuje milosrdně zastít bídu dnešních vládců Pražského hradu velikostí minulých králů. Dějiny jsou ovšem slavné ex definitione, slavné v různých dobách pro různé národy, skupiny, rasy nebo třídy, takže jednostranný poukaz na minulou velikost je stejně nepřesvědčivý, jako by byl poukaz na minulá období úpadku českého státu. Moderní Češi, evropští internacionalisté, sociálně demokratičtí austromarxisté, odmítli už dávno „historická práva“ jako zvetšelé dokumenty a státoprávní iluze, protože se realisticky, bez krojované demagogie rozhodli pro účast v rakouském parlamentu. Učinili tak spolu s Němci a s liberály, a byli proto ovšem

považováni za zrádce konzervativními národovci, protože tradice sociální demokracie byla a je tolerantní k národním odlišnostem právě proto, že není tolerantní k sociálnímu příkoří. Jaký paradox, číst dnes knihu „českého“ sovětizovaného „marxistického“ autora, jehož intelektuální azbuka a dvanáctistupňový nacionalismus činí i z Karla Kramáře kosmopolitu. „Nic než národ“, zní dnes z českých luhů a hájů, hostících tankové kolony bratrské diktatury, které se starají o to, aby dějiny Čechů přestaly být dějinami Čechů a aby i minulost byla zneškodněna výstavami, jež i ze smyslu českých dějin dokázaly udělat nesmysl.